

Sjögren, Emil (1853-1918)

Svensk tonsättare

Emil Sjögren föddes och växte upp i Stockholm under anspråkslösa förhållanden. Fadern dog tidigt, och för att försörja sig och sonen drev modern pensionatsrörelse. Emil Sjögren bodde hemma hos modern till hennes död 1895. Från 17 års ålder till dess han blev 30 arbetade han som biträde i tonsättaren Isidor Dannströms pianomagasin, vars direktör var tonsättaren och organisten Ludvig Ohlsson. Genom dessa sina chefers förmedling blev han 1870 elev på Musikkonservatoriet. Där studerade han under 4 år piano för bl.a. Berwalds elev Hilda Thegerström, orgel för Gustaf Mankell och teori för Hermann Berens d.ä. Han umgicks i de stockholmska konstnärskretsarna bl.a. med Ernst Josephson. 1879 kompletterade han sin musikutbildning med två terminer i Berlin, där han studerade komposition för Friedrich Kiel och orgelspel för August Haupt. 1881 blev han organist i franska reformerta kyrkan i Stockholm.

Under åren 1883 – 86 gjorde han en längre utlandsresa med början i Köpenhamn, där han stannade under ett halvår. Här lärde han känna Peter E. Lange-Müller. Denne blev en vän för livet och gjorde sällskap med Sjögren på hans fortsatta bildningsresa. Färden gick över Wien, München och Paris och avslutades med en längre vistelse i Berlin. Under denna utlandsvistelse blev Sjögren allt mera känd som tonsättare. Åttiotalets produktion utgjorde över huvud taget en av höjdpunkterna i Sjögrens komponerande.

År 1891 blev Sjögren ordinarie organist i Johannes kyrka och uppmärksammades där för sina orgelimpromvisationer. Under en stor del av 90-talet led han av dålig hälsa, bl.a. av svårartad psoriasis, som periodvis fick honom att undvika umgänge. Ekonomin var dålig, och moderns död 1895 blev också ett hårt slag. Han tröstade sig med alkohol, vilket hade kunnat utvecklas till ett problem om han inte hade träffat sin blivande hustru, Berta Dahman. Henne hade han lärt känna i de kulturella salonger där Sjögren ofta medverkade. De gifte sig 1897. Under åren 1901 –14 vistades paret Sjögren nästan varje vinter i Paris. Där gav Sjögren konserter av egna verk med ledande violinister och sångare.

Sjögren var knappast nationalromantiker utan en typisk lyriker med drag av både Schumann, som han älskade, och Grieg. Följdriktigt blev han det lilla formatets mästare, och hans bästa kompositioner är skrivna för två musiker. Med några få undantag ägnade han sig endast åt tre genrer, romanssång, kammarmusik för två instrument och piano- och orgelkompositioner. Sångerna kännetecknas av kräsna textval. Bland dem kan nämnas *Fyra dikter* op. 1 (Ibsen, Björnsen), *Sju sånger ur Tannhäuser* op. 3 (Drachmann, 1880), *Sju spanska sånger* op. 6 (Heyse, Geibel, 1881), *Sechs Lieder aus Jul. Wolff's Tannhäuser* op. 12 (1884) och *Tre sånger* op. 22 (Jacobsen, 1888). Bland pianomusiken kan nämnas *Erotikon* op. 10 (1883) och sonaterna i e-moll op. 35 (1903) och A-dur op. 44 (1905). Han skrev också 5 violinsonater, som hör till det bästa som skrivits i landet. De har alla molltonart, vemodets modus, men det finns betydligt mera av livsbejakande glädje och friskhet än mjältsjuka i dem.

Emil Sjögren dog 1918 och fick en storstilad begravning med minnestal av ärkebiskop Nathan Söderblom. Samma år skrev Hugo Alfvén till Musikaliska Akademiens högtidsdag *Elegi vid Emil Sjögrens bår*.

Sonat för violin och piano g-moll op. 19

1. *Allegro vivace* 2. *Andante* 3. *Presto*

1883-85

Emil Sjögrens första sonat tillkom under en period av nära två år under den resa till kontinenten som han hade påbörjat i september 1883 tillsammans med vännen och kollegan Peter Lange-Müller. Redan i tidiga brev hem finns antydningar om att han höll på med något stort. Finalen blev dock fullbordad först i maj 1885, då Sjögren vistades i Paris. Efter några smärre violinistiska justeringar på inrådan av den unge Tor Aulin publicerades sonaten 1886 av Peters i Leipzig och tillägnades den franska violinvirtuosen och läraren Emile Sauret. Den har allt man kan förvänta sig av en romantisk violinsonat: passionerad lidelse och smäktande melodier. Särskilt smäktande är sidotemat i första satsen och andantesatsens inledande tema, men hela sonaten är en pärla med ett härligt slut.

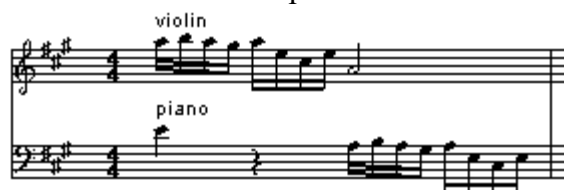
Två tacters pianotremolo inleder första satsen, *Allegro vivace*, innan violinen presenterar det originella huvudtemat:

Inledningen av det mycket lyriska sidotemat är anförtrodd pianot:

Genomföringen, som gör utflykt i A-dur, utvecklar framför allt åttondelarna i huvudtemats första takt. De presenteras nu som sextondelar.

I återtagningen klingar sidotemat i G-dur, men en coda i g-moll avslutar satsen.

Sehr schön lär Franz Liszt ha sagt efter att ha läst och spelat manuskriptet av mellansatsen, *Andante*. Han hade fått det sig tillsänt från en väninna till Sjögren i Paris. Det är bara att hålla med om Liszts omdöme. Huvudtemat spelas i violinen efter två tacters pianoinledning:

Satsen är tredelad. Temat som inleder mellandelen, *Poco agitato*, utgörs av en dialog mellan instrumenten.

Första delen återkommer och en coda byggd på mittdelens tema avslutar. Nu är violininsatsen flyttad bakåt en takt:

Finalen, *Presto* (G-dur), har sonatform. Huvudtemat är fördelat på de två instrumenten:

Ett andra tema i huvudgruppen är:

Sidotemat presenteras helt i violinen:

Genomföringen börjar med huvudtemat men domineras av tema 2 och sidotemat. Efter återtagningen följer en coda, som också den inleds med huvudtemat. Den avslutas i *Prestissimo*.

Sonat nr 2 för violin och piano, e-moll op. 24

1. *Allegro moderato* 2. *Allegro scherzando* 3. *Andante sostenuto* 4. *Con fuoco*
1888

Denna violinsonat håller om möjligt ännu högre klass än den första och är nog Sjögrens mest spelade. Den gjorde Emil Sjögren så berömd att han, åtminstone i kamratkretsen, skämtsamt började kallas "E-moll Sjögren". Den färdigställdes 1888 och uruppfördes i Köpenhamn samma år av Sjögren och Tor Aulin, som också tillägnades sonaten.

Första satsens mycket uttrycksfulla huvudtema, presenteras omedelbart i pianot. Det är lätt att uppfatta temats början som en inledning.

Temat tas strax upp av violinen och fortsätter på ett sätt som påminner om genomföringsarbete. De sex understreckade tonerna i notexemplet återkommer flera gånger i olika skepnader. Huvudgruppens genomföringskaraktär förstärks av att en tidig temavariant i violinen står i G-dur. Markeringen av de sex tonerna från huvudtemat finns nu ovanför noterna:

Det tredje temat (G-dur) måste betraktas som satsens sidotema. Det presenteras solo i pianot och får stort utrymme:

Expositionen ska enligt partituret tas i repris.¹ Genomföringen inleds med utveckling av sidotemat. Snart hörs även förkortade versioner av tema 2, där andra taktens är överhoppad. Denna takts punkterade toner får i stället en självständig utveckling. När huvudtemat bearbetas lägger man bl.a. märke till första taktens synkoper (= de tre första av de sex markerade tonerna). Återtagningen börjar som i expositionen med huvudtemat i pianot, men mot en vilande ton i violinen. Tema 2 och sidotemat står nu icke oväntat i E-dur. Återtagningen avslutas med en tremolopassage i violinen. Den leder under crescendo fram till en kort coda i e-moll. Den börjar i pianot med en tonkombination ur huvudtemat:

Satsen slutar *Poco più lento* (en smula mera långsamt).

Sats 2 är ett scherzo i ABA-form med beteckningen *Allegretto scherzando* (G-dur). Scherzodelen (A) har ett tema som får mycket av sin karaktär av pianots inpass:

Ett sidotema i mitten av A-delen är byggt på punkterade toner. Huvudtemat återkommer och avslutar scherzoavsnittet. Trion (B) står i C-dur och går i 3/4-takt.

Den består av 2 avsnitt med repristecken. Enligt partituret ska scherzot därefter spelas från början (Da Capo al Fine).²

Huvudtemat i den långsamma satsen *Andante sostenuto* (H-dur) introduceras ensamt i pianot:

¹ I en i övrigt utmärkt inspelning har man strukit expositionens repris och gått direkt till genomföringen. Den drygt 11 minuter långa satsen blir då istället drygt 8 minuter.

² I samma inspelning har man decimerat trion från 2½ minut till 1'15 genom att avstå från repriserna. Vidare kapar man ytterligare 2 minuter genom att efter trion börja A-delen – inte från början (Da Capo) utan – från den takt där huvudtemat hörs den andra gången. Satsen som enligt noterna ska ta ca 9 minuter blir alltså i stället 5'45. Tänk att Sjögren hade så usel känsla för ett konstverks balans att han inte insåg att verket skulle bli tjatigt om det spelades såsom han hade komponerat det! Den långsamma satsen ger lyckligtvis inga möjligheter för interpreterna att förkorta framförandet.

Satsen verkar ha sonatform. I så fall kan kanske följande punkterade toner i pianot be-
traktas som sidotema:

Genomföringen utvecklar båda temana, som också på sedvanligt sätt hörs i återtagningen.

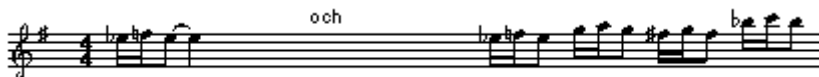
Finalsatsen har beteckningen *Con fuoco*. Den har sonatform och exposition, genom-
föring och återtagning delar jämlikt på taktutrymmet. En coda avslutar. Huvudtemat pre-
senteras omedelbart i violinen:

Den punkterade frasen i takt 5 och 6 får stort utrymme i huvudgruppens fortsättning.
Även sidotemat (G-dur) tas upp av violinen:

Genomföringen börjar med huvudtemat men inför snart fraser som påminner om sido-
temats första motiv:

I mitten av genomföringen finns ett *Andante sostenuto* i ny takt- och tonart. Det har tydlig
likhet med sidotemat men med 8-delarna punkterade:

Återtagningen följer sonatformsmönstret med sidotemat i E-dur. Codan, *Più mosso*, som
fortsätter i E-dur, inleds med de sidotemalikhanda fraser från genomföringen (se notex-
emplet ovan) och verkar helt kretsas kring sidotemat. Codan avslutas avstannande, *Più
lento*, i e-moll.